

MAGYAR NYELV

A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

ALAPÍTVÁ: 1904-BEN

116.

ÉVFOLYAM

2020.

3. szám

MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG
BUDAPEST

Felelős szerkesztő
JUHÁSZ DEZSŐ

Szerkesztők
FARKAS TAMÁS, SZENTGYÖRGYI RUDOLF

Szerkesztőbizottság
**GERSTNER KÁROLY, HONTI LÁSZLÓ,
HOFFMANN ISTVÁN, KIEFER FERENC, KISS JENŐ,
†NYOMÁRKAY ISTVÁN, SIPTÁR PÉTER**

Nemzetközi tanácsadó testület
**SUSAN GAL (USA), DANILO GHENO (I), RIHO GRÜNTHAL (FIN),
VALENTYIN GUSZEV (RU), PÉNTEK JÁNOS (RO),
MAREK STACHOWSKI (PL), EBERHARD WINKLER (D)**

TARTALOM

BEREGSZÁSZI ANIKÓ – CSERNICKÓ ISTVÁN: Nyelvpolitika: harc a hatalomért (az ukrán államnyelvi törvény apropóján)	257	
ZOLTÁN ANDRÁS: A magyar keresztény terminológia bizánci rítusú szláv elemei	275	
SLÍZ MARIANN: Szent György és Szent Demeter kultuszának hatása a magyar személynévadásra	286	
LANTAY GYULA: Analógia a jelölt mássalhangzó-kapcsolatra végződő, idegen eredetű főnevek tárgy esetében	299	
Kiseb b közlemények. FORGÁCS TAMÁS: <i>Késsás</i> vagy <i>Kéffás</i> ? Öröklődő szövegromlás legrégibb csízióinkban		309
Szó- és szó-lás ma g y a r á z a t o k. NÉMETH DÁNIEL: Kézai Simon (Simon de Keza) nevének eredetéhez. – KISS MARGIT: Egy nyelvújítási szó rejtőzködő élete: a <i>burkony</i>	316	
É l ő n y e l v. PARAPATICS ANDREA: Balaton vidéki fiatalok tájszókészletéről egy kérdőíves vizsgálat tükrében	337	
T u d o m á n y t ő r t é n e t. KOROMPAY KLÁRA: 125 éve született Bárczi Géza	351	
S z e m l e. SOMOGYI ZOLTÁN: Főris Ágota – Bölskei Andrea szerk., Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen. – FURKÓ PÉTER: Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd szerk., Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság. – CONSTANTINOVITS MILÁN ANDRÁS: Bóna Judit – Horváth Viktória szerk., Az anyanyelv-elsajátítás folyamata hároméves kor után	362	
T á r s a s á g i ü g y e k. KISS GÁBOR: Eöry Vilma 70 éves	372	
N y e l v t ő r t é n e t i a d a t o k. PELCZÉDER KATALIN: Koppány birtok 11. századi helynevei. 1. rész	375	
L e v é l s z e k r é n y. Dudics Lakatos Katalin írja.	382	
S z á m u n k s z e r z ő i	383	

Nyelvpolitika: harc a hatalomért (az ukrán államnyelvi törvény apropóján)

1. A nyelvpolitika céljai. A nyelvpolitika egyik legfőbb céljának gyakran a nyelvi konfliktusok elkerülését vagy kezelését tekintik. TURI (1994: 11) például úgy véli, hogy a nyelvi jogi szabályozások alapvető célja a nyelvek közötti konfliktusokból és egyenlőtlenségekből eredő nyelvi problémák megoldása, az érintett nyelvek státuszának megállapítása és használati körének meghatározása révén. GRIN (2003: 30) szerint a nyelvpolitika olyan szisztematikus, racionális és tudományosan megalapozott tevékenység, melynek célja a nyelvi környezet megváltoztatása a jólét növelése céljából.

Valójában azonban az optimisztikus definíciókkal szemben a nyelvpolitika hatékony eszközként használható a társadalmi javak és a politikai tőke egyenlőten elosztásának eléréséhez, illetve megideologizálásához, és gyakran éppen erre használják (TOLLEFSON 2015: 140–141). A nyelvpolitika által kezelt konfliktusok ugyanis szinte soha sem nyelvi vagy nyelvészeti eredetűek: ezek háttérben a nyelvet/nyelveket beszélő csoportok közötti társadalmi, politikai és/vagy gazdasági konfrontáció áll. PAULSTON és HEIDEMANN (2006: 298–302) szerint „minél nagyobb a kontroll, annál több a korlátozás, és annál valószínűbb, hogy az ilyen nyelvpolitika konfliktusokat és vitákat eredményez”, hiszen a nyelvpolitika soha sem kizárólag a nyelvről szól (PAULSTON–HEIDEMANN 2006: 305). TOLLEFSON (1991) úgy látja, a nyelvpolitika egy mechanizmus, amely úgy helyezi társadalmi struktúrába a nyelvet, hogy az adott társadalomban a nyelv révén válik meghatározottá, ki fér hozzá a politikai hatalomhoz és a gazdasági erőforrásokhoz. Nyilvánvaló, hogy „a nyelvet sokszor pusztán ürügyként használják a politikai szereplők arra, hogy politikai célokat, például valamilyen társadalmi átrendeződést érjenek el, vagy konzerváljanak egy nekik kedves állapotot” (SÁNDOR 2014: 354).

Az alábbiakban a 2019. április 25-én elfogadott ukrán államnyelvi törvény példáján mutatjuk be, hogy a látszólag az ukrán nyelv védelmében, illetve a társadalom egy része nyelvi gyakorlatának megváltoztatása érdekében hozott törvény révén a nyelvpolitika hogyan szolgálhat eszközként a hatalom megszerzéséért folytatott harcban és a társadalmi egyenlőtlenségek kialakításában és újratermelésében. Az is kiderül, hogy a hatalmi harcokban a nyelvpolitika gyakran nem

a nyelvvel kapcsolatos konfliktusok elkerülését szolgálja, hanem éppen ellenkezőleg: belső és külső konfliktusokat idéz elő, ha a politikai érdek úgy kívánja.

2. Az örökölt nyelvi helyzet. Ukrajna a Szovjetunió széthullása után vált független állammá 1991-ben. Az ukrán nemzetépítést jelentősen megkönnyítette a kommunizmust építő birodalom föderatív felépítése. A szétesése előtt ugyanis a Szovjetunióban több tucat olyan közigazgatási egység (szövetségi köztársaság, autonóm köztársaság, megye és körzet) volt, melyek szervező elve az etnikum volt (l. a Szovjetunió alkotmányának 8–11. fejezetén belül a 70–88. cikket: Alkotmány 1977). A kommunizmust építő birodalom felbomlása után a 15 szövetségi köztársaság helyén nemzetállamok jöttek létre.

A Szovjetunióon belül az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság – a többi szövetségi köztársasághoz hasonlóan – kvázi államként működött: rögzített külső és belső közigazgatási határokkal rendelkezett; volt saját címere, zászlaja, himnusza; saját kormánya volt a fővárosban, Kijevben, ahol parlament és minisztériumok is működtek; a köztársaságnak volt saját alkotmánya és törvényekben kodifikált jogrendszere; a törvényhozás mellett kiépített rendszere volt a végrehajtó hatalmi ágának is; működtek az államigazgatási hivatalok, s azokban képzett hivatalnokok dolgoztak; a közigazgatás – az orosz mellett – ukrán nyelven is működött, a törvényeket ukrán nyelven is közzétették; Ukrajna képvisellel bírt az ENSZ-ben. Másrészt azonban 1991 után – a mély gazdasági válság és a társadalmi, politikai átalakulás okozta sokk mellett – a modern ukrán nemzet formálódását megnehezítette a jelentős orosz közösség, amely egyik napról a másikra szociológiai értelemben kisebbségi helyzetbe került a függetlenné vált Ukrajnában (BRUBAKER 1996: 17).

A függetlenné vált ország lakosságának közel ötödét tették ki az orosz nemzetiségűek. A nagyszámú orosz mellett az orosz nyelv pozícióit erősítették a nyelvileg asszimilálódott, illetve a hétköznapokban az orosz nyelvet használó ukrán állampolgárok milliói is. A 2001-es census idején az orosz nemzeti kisebbséghez tartozók aránya 17,28% volt az országban, az orosz anyanyelvűeké viszont jóval magasabbnak bizonyult. Ennek fő oka, hogy 5,5 millió ukrán nemzetiségű vallotta orosz anyanyelvűnek magát (1. táblázat).

1. táblázat

Ukrajna lakossága anyanyelv és nemzetiség szerint a 2001-es census adatai alapján

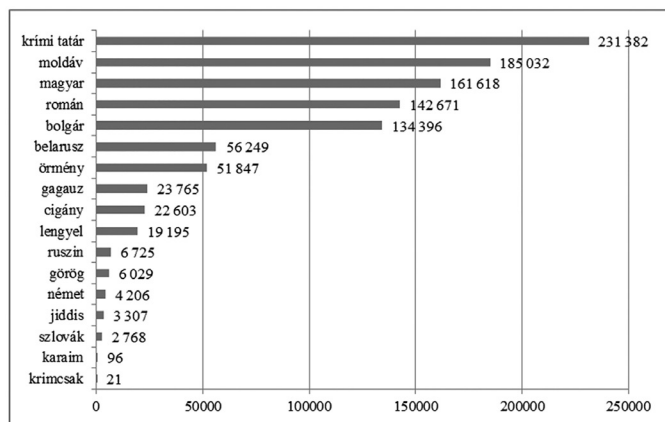
Nemzetiség és anyanyelv	Fő	%
ukrán nemzetiségű ukrán anyanyelvűek	31 970 728	66,27
orosz nemzetiségű ukrán anyanyelvűek	328 152	0,68
ukrán anyanyelvű nemzeti kisebbségek	278 588	0,58
UKRÁN ANYANYELVŰ ÖSSZESEN	32 577 468	67,53
orosz nemzetiségű orosz anyanyelvűek	7 993 832	16,57
ukrán nemzetiségű orosz anyanyelvűek	5 544 729	11,49
orosz anyanyelvű nemzeti kisebbségek	735 109	1,52

OROSZ ANYANYELVŰ ÖSSZESEN	14 273 670	29,59
kisebbségek, akiknek anyanyelve és nemzetisége megegyezik	1 129 397	2,34
kisebbségek, akik valamely más kisebbség nyelvét tekintik anyanyelvüknek	260 367	0,54
KISEBBSÉGI ANYANYELVŰ ÖSSZESEN	1 389 764	2,88
UKRAJNA ÖSSZESEN	48 240 902	100

A 2001-es népszámlálás idején Ukrajna lakosságán belül az ukrán és orosz nemzetiségűek együttes aránya 95% volt, e két nyelv beszélői pedig együtt az összlakosság 97%-át alkották. Ukrajna etnikai kisebbségei között 78%, a nyelvi kisebbségei között pedig 91% volt az oroszok aránya 2001-ben (CSERNICKÓ–FEDINEC 2016: 568–569). Nem meglepő hát, hogy Ukrajnában a kisebbségi kérdés csaknem egyet jelent az orosz közösség ügyével. Az ukránok és az oroszok mellett a többi etnikai vagy nyelvi csoport aránya, súlya – beleértve a magyarokat is – nem számottevő (1. ábra).

1. ábra

A kisebbségi nyelvek anyanyelvi beszélőinek száma Ukrajnában a 2001-es census adatai alapján

A helyzetet bonyolította, hogy a többmillió ukrán orosz közösség úgy vált hirtelen kisebbséggé, azaz de jure alárendelt státuszúvá, hogy korábban a szovjet birodalom nyelvi és kulturálisan privilegizált csoportjához tartozott. Ám de facto ezeket a kedvező gazdasági, politikai és kulturális pozíciókat az orosz nyelvű elitnek jelentős részben az államváltás után is sikerült átmentenie, s az orosz nyelv a függetlenség után csaknem három évtizeddel is széles körben használatos a társadalmi és közélet legtöbb területén, főként a nagyvárosokban és az ország keleti és déli régióiban (CSERNICKÓ 2019a). Ez azonban az új államot saját nemzetállamként elképzelő feltörekvő ukrán elit körében elégedetlenséget vált ki. Az új ukrán nemzetépítés módjairól folyó diskurzus, illetve

a politikai hatalomért folytatott harc az ukrán és az orosz nyelv helyzete körül kibontakozott vitákban öltött testet.

RJABCSUK (2015: 155–157) elemzése szerint: „Amikor [...] a hatalmi elit, az úgynevezett szovjet nómenklátúra képében váratlanul saját független államot kapott, két, egymással szorosan összefüggő problémával találta szemben magát. Először is, milyen államot kell építenie, milyen identitásokra, szimbólumokra és narratívákra kell alapoznia, ha azt akarja, hogy pontosan ennek az elitnek a hatalmát legitimálja? Másodszor pedig, mi lesz az ellenelittel, vagyis az etnonemzeti tábor képviselőivel, akik a saját állam- és nemzetépítő projektjük megvalósítását követelték, és persze azt is, hogy marginalizálják a nómenklátúrában található ellenfeleiket. Ukrajnában [...] elég erősek és befolyásosak az etnonemzetiek, a szimbólumaik és a narratíváik pedig eléggé kidolgozottak és vonzóak voltak, a birodalmi regionális közösség azt az utat választotta, hogy kompromisszumot köt a politikai vetélytársakkal, és bekapcsolja őket a hatalmi struktúrába azzal a feltétellel, hogy megőrizheti vezető szerepét [...]. Ukrajnában ez a kompromisszum mindenekelőtt oda vezetett, hogy manipulálják a lakosság két alcsoportját, és fenntartják az ambivalenciát [...]. Egyesekkel szemben föl kellett venniük az őslakos etnonemzeti projekt híveinek maszkját, mások előtt pedig abban a szerepben léptek fel, hogy megvédik a birodalmi örökséget (az örökül kapott kiváltságokat) az agresszív etnonacionalizmustól. [...] Ukrajnában csak mélyült az elmúlt húsz évben a társadalom megosztottsága, a két meghatározó etnokulturális csoport pedig radikalizálódott”.

Ez a politikai magatartás ahhoz vezetett, hogy Ukrajnában a nyelvi kérdés erősen átpolitikálttá vált. Erre mind a kutatók (pl. KULYK 2014; PAVLENKO 2008; SHUMLIANSKYI 2010), mind pedig a nemzetközi szervezetek szakértői (pl. Assessment 2010; Opinion 2011, 2017) többször felhívták a figyelmet. Kiemeli ezt a tényt a Velencei Bizottságnak Az ukrán mint államnyelv működésének biztosításáról című törvényről kiadott véleménye is a 18. bekezdésében: „Ukrajnában a nyelvhasználat már hosszú ideje nagyon érzékeny kérdés, amely többször is a különféle választási kampányok egyik fő témájává vált, és továbbra is vita tárgyát képezi – és néha feszültségeket is kelt – az ukrán társadalmon belül, valamint Ukrajna egyes nemzeti kisebbségeinek anyaországaival” (Opinion 2019).

3. Nyelvpolitika a háború idején. A fiatal ukrán állam 2014 tavasza óta rövid történetének legmélyebb válságát éli. Az egész Európa biztonságát fenyegető és a szűkebb és tágabb térség gazdasági fejlődését visszavetítő politikai, katonai és gazdasági válság kirobbanásában ürügyként használták fel a kiélezett nyelvi helyzetet (CSERNICSKÓ 2017: 124–129). „A mai ukrajnai helyzet példája annak, hogyan válik a nyelvi és kulturális háború előfeltételévé és hivatalos alapjává egy valódi hadjáratnak” – írta például DROZDA (2014). „Bárhonnan nézzük, a jelenlegi orosz–ukrán háború a nyelv miatt kezdődött. Ez vitathatatlan tény. Oroszország épp a nyelvi tényezőt használta fel mint az agresszió okát – azzal magyarázva, hogy meg kell védenie az orosz ajkú polgárokat Ukrajnában” – foglalta össze a konfliktus okait OSZNACS (2015). SAKWA (2015: 220) is úgy véli, hogy az Ukrajna keleti részén kirobbant konfliktusnak a nyelvkérdés volt az egyik kiváltó oka.

Amikor 2014 februárjában az oroszbarátnak tartott Viktor Janukovics elnök rezsimjét elsöpörte a tömeg, a kijevi parlament egyik első döntése az volt, hogy a 2012-ben született, a kisebbségi nyelvek használatához kedvező jogi környezetet teremtő nyelvtörvényt hatályon kívül helyezte (CSERNICKSKÓ 2016: 33–34). Bár ez a rendelkezés nem lépett hatályba, Oroszország arra hivatkozva szállta meg az Ukrajnához tartozó Krím félszigetet és nyújtott támogatást a kelet-ukrajnai szakadároknak, hogy meg kell védenie az Ukrajnában élő orosz anyanyelvűeket (FEDINEC–CSERNICKSKÓ 2017). „Arra kényszerítettek bennünket, hogy megvédjük az oroszul beszélőket a Donbáson” – nyilatkozta Vlagyimir Putyin orosz elnök.¹ Más alkalommal pedig elmondta, hogy a Krím és Szevasztopol lakosai azzal a kéréssel fordultak hozzá, hogy védje meg őket az ukrán nacionalizmustól, majd hozzátette: „Oroszok és oroszul beszélő emberek milliói élnek Ukrajnában [...]”. Oroszország politikai, diplomáciai és jogi eszközökkel mindig megvédi érdekeit. De mindenekelőtt Ukrajna saját érdekének kell lennie annak biztosítása, hogy ezeknek az embereknek a jogai és érdekei teljes mértékben védettek legyenek. Ez garantálja Ukrajna állami stabilitását és területi integritását”.²

A kiélezett politikai helyzetben az ukrán és az orosz nyelv szimbolikus szerepet kapott. A társadalom egy része az ukrán nyelvben az állami függetlenség és az orosz agresszió elleni küzdelem szimbólumát, az orosz nyelvben pedig a gonosz megszálló jelképét látja. Az ország polgárainak egy másik része viszont úgy értékeli, hogy az ukrán nyelv erőltetése egyet jelent az emberi jogok csorbításával, a ragaszkodás az orosz nyelvhez pedig a szabadságjogokért folytatott küzdelem jelképe.

Az orosz–ukrán konfliktus keretében a nyelvi kérdés szorosan összekapcsolódott a nemzetbiztonság és az állami szuverenitás problémájával. A területvesztés és a háborús helyzet miatt felkorbácsolódtak a nacionalista indulatok. A felfokozott hangulatban sokak számára még azok az oroszul beszélő ukrán állampolgárok is gyanússá váltak, akik fegyverrel a kézben szálltak szembe az Ukrajna területi integritását veszélyeztető szeparatistákkal és támogatóikkal. „A Keleten folyó hibrid háború a kultúra, a civilizáció frontján is kitört. Korábban eléggé világosan látható volt, ki híve és ki ellensége az ukránoknak a nyelv és a kultúra kérdése terén. Most azonban megjelent az »új« patrióták meglepő fogalma, akik szeretik Ukrajnát, de nem szeretik az ukrán nyelvet. Ez a fogalom bennem erős kétségeket ébreszt” – nyilatkozta például az egyik ukrán nyelvész (SEVCSUK–VLASZJUK 2015). Egy másik interjújában ugyanő metaforikus párhuzamot vont Gileád és Efraim lakosainak a bibliai Bírák Könyvéből (112: 56) ismert véres konfliktusa (l. *Sibboleth/Szibboleth*), illetve az ukrajnai háború között, és kijelentette, „A nyelvi skizofrénia megfosztja az ukrán nyelvet védelmező szerepétől azokban az egzisztenciális helyzetekben, amikor az életed veszélyben van, és a nyelved alapján meg tudod különböztetni a miénket az ellenségtől” (SEVCSUK–PALAZSIJ 2015).

¹ Путин: Вынудили защищать русскоязычных на Донбассе. (2016. 10. 12.) <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3756878-putyn-vynudyly-zaschyschat-russkoiazychnykh-nadonbasse>

² Address by President of the Russian Federation. (2014. 03. 18.) <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>

Az elnökválasztást 2014 derekán, a kelet-ukrajnai fegyveres konfliktus legvéresebb szakaszában megnyerő Petro Porosenko elnöki ciklusa elején próbálta csökkenteni a nyelvi kérdés körül a feszültséget, és kiegyensúlyozott nyelvpolitikára törekedett (CSERNICKSKÓ 2016: 45–56). Egyik beszédében kijelentette például, hogy oroszul nem kevésbé szeretik Ukrajnát, mint ukránul.³ Hamarosan kiderült azonban, hogy választási ígéretei ellenére az új elnök nem tudott békét teremteni a keleti fronton, a háború egyre több emberi és anyagi áldozatot követelt, nem sikerült visszazsereznie az annektált Krím félszigetet, és nem volt képes felszámolni a mindent átszövő korrupciót, s mindehhez gazdasági nehézségek is társultak. Egyre nagyobb lett a társadalmi elégedetlenség. Ebben a helyzetben Porosenko és csapata felmérte, hogy mivel a Krím és a keleti országgrész egy része fölött Kijev elveszítette a kontrollt, ezekben a régiókban pedig elsősorban orosz nyelvűek élnek, ez egyben azt is jelenti, hogy az orosz nyelvű szavazók száma is jelentősen csökkent az országban. A hatalom megtartása érdekében, és hogy elterelje a figyelmet saját sikertelen politikája következményeiről, a központi kormányzat a nyelvpolitikát a nacionalista indulatoktól vezérelt tömegek követeléseire kiszolgálásának szolgálatába állította. Ennek jegyében az utóbbi néhány évben több olyan jogalkotási lépést hajtott végre, amelyek közvetlenül érintik az orosz nyelv helyzetét, illetve általában a kisebbségi nyelvek használatára vonatkozó jogokat. Ilyen volt például az állami szolgálatról szóló törvény (2015. december 10.),⁴ az elektronikus sajtó nyelvének szabályozását megváltoztató törvény (2017. május 23.),⁵ az új oktatási kerettörvény (2017. szeptember 5.),⁶ az államnyelvi törvény (2019. április 25.),⁷ valamint az általános középfokú oktatásról szóló törvény (2020. január 16.)⁸ elfogadása, illetve a kisebbségi nyelvek használatát támogató 2012-es nyelvtörvény (TÓTH–CSERNICKSKÓ 2014)⁹ hatályon kívül helyezése az Alkotmánybíróság határozata alapján (2018. február 28.).¹⁰

4. Nyelv és hatalom összefonódása: törvény az államnyelv védelméről.

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 2019. április 25-én fogadta el Az ukrán mint államnyelv működésének biztosításáról című törvényt. Az államnyelvi törvény kötelezően előírja az államnyelv használatát az államigazgatás, a társadalmi és közélet, az igazságszolgáltatás, a gazdaság, az oktatás, a kultúra, a sport minden területén,

³ Порошенко: Російською мовою Україну люблять не менше, ніж українською. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/08/23/7035607/>

⁴ Закон України «Про державну службу». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/how/889-19>

⁵ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2054-19>

⁶ Закон України «Про освіту». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

⁷ Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

⁸ Закон України «Про повну загальну середню освіту». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>

⁹ Закон України «Про засади державної мовної політики». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>

¹⁰ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18>

megsértéséért szabálysértési eljárás, pénzbírság jár; számos tisztség, poszt és állás (például polgármester, iskolaigazgató) betöltéséhez előfeltétel a törvény által létrehozott állami ügynökség előtt letett ukrán nyelvvizsga; az ukrán sztenderd kodifikált normáinak vagy a helyesírási szabályoknak a hivatalos dokumentumokban való megsértéséért bírság szabható ki; az állampolgárok egy újonnan kialakított állami hivatalnál tehetnek feljelentést, ha úgy érzik, jogi vagy magánszemélyek megsértik a törvényt; a jogszabály betartását külön állami biztos felügyeli, akinek feljelentési joga van (a törvény részletes elemzését l. CSERNICKÓ et alii 2020; Opinion 2019). A jogszabály – azzal, hogy olyan jogi környezetet teremt, amely az ukrán nyelv magas szintű ismeretét a társadalmi előmenetel legfontosabb feltételévé emeli – jó példája annak, hogyan használják fel Ukrajnában a politikai hatalomért és a társadalmi erőforrásokért folytatott küzdelemben a nyelvpolitikát.

A 2014–2019 között az országot kormányzó politikai tábor vezére, Porosenko az „Армія–Мова–Біра” [Hadsereg–Nyelv–Hit] kampányszlogennel futott neki a 2019-es elnökválasztásnak (MASZENKO 2019: 44). S bár Porosenko egyetértésével és kezdeményezésére több törvényt is elfogadott a parlament az ukrán nyelv támogatásáról, az államnyelv átfogó védelméről és az ukrán nyelv központi szerepbe helyezéséről szóló speciális törvényt (bár lett volna erre módjuk korábban is) már csak akkor szavazták meg, amikor – kiadós választási vereség után – át kellett adniuk a hatalmat (2. táblázat).

2. táblázat

Az államnyelvi törvénnyel kapcsolatos események és a jogszabállyal összefüggésbe hozható politikai történések időrendje

Dátum	A törvénnyel kapcsolatos történések	Politikai események
2019. 03. 31.		Az elnökválasztás első fordulója. Porosenko a szavazatok 15,95%-ával a második helyet szerzi meg a voksok 30,24%-át begyűjtő Volodimir Zelenszkij mögött.
2019. 04. 21.		Az elnökválasztás második fordulója. Porosenko vereséget szenved: 62,07%-os részvétel mellett mindössze a szavazatok 24,46%-át kapja, Zelenszkijre a választók 73,23%-a adja le a szavazatát.
2019. 04. 25.	A parlament elfogadja az államnyelvi törvényt.	
2019. 05. 15.	Porosenko (az elveszített elnökválasztás után, de még az új elnök beiktatása előtt) aláírja az államnyelvi törvényt, s ezzel elhárul az akadály a törvény hatályba lépése előtt.	

2019. 05. 20.		Zelenszkij leteszi a hivatali esküt, és elfoglalja az államelnöki tisztséget.
2019. 07. 16.	Hatályba lép az államnyelvi törvény.	Ukrajna Alkotmánybírósága megállapítja, hogy a 2017-es oktatási kerettörvény nem alkotmányellenes. A határozat egyetlen szóval sem említi a Velencei Bizottságnak a törvény kapcsán kiadott kritikus ajánlásait. Az államnyelvi törvény 21. cikke és az oktatási kerettörvény 7. cikke egyformán szabályozza az oktatás nyelvét, az Alkotmánybíróság állásfoglalása tehát az ezen a napon hatályba lépő államnyelvi törvény 21. cikkét is alkotmányosnak minősíti.
2019. 07. 21.		Az előrehozott parlamenti választáson Zelenszkij pártja (Слуга народу – A nép szolgálja) végez az első helyen (254 képviselői hellyel a 450 fős parlamentben egyben abszolút többségre is szert téve). Porosenko pártja (Європейська солідарність – Európai szolidaritás) csak a negyedik helyen végez, és 25 mandátumot szerez (a párt az előző ciklushoz képest 102 képviselői helyet veszít).
2019. 12. 19.		A Velencei Bizottság kiadja az államnyelvi törvény kapcsán megfogalmazott véleményét és ajánlásait. A nemzetközi jogász testület komoly kritikával illeti a jogszabályt.
2020. 01. 16.	A törvény IX. rész (Záró és átmeneti rendelkezések) 8. pont 3. bekezdése előírja Ukrajna Kormánya számára, hogy a törvény hatályba lépését követő 6 hónapon belül nyújtsa be a parlament elé az őshonos népek és a nemzeti kisebbségek jogairól szóló törvény tervezetét. A 6 hónapos határidő ezen a napon lejár, ám az új törvény tervezete nem készült el. A határidő túllépésével a kormány megsérti az államnyelvi törvényt és egyben a kisebbségek nyelvi jogait.	

Porosenko és csapata akkor aktiválta az államnyelv védelméről szóló törvényt, amikor a választók már ítéletet mondtak a nyelvi kérdést kijátszó politikára, s ezzel a méltóság forradalma után hatalomra jutott tábor elveszítette a tényleges politikai hatalmat. Mivel Ukrajnában a nyelvi kérdés az 1991-es függetlenné válás óta átpolitizált, indulatoktól fűtött és mesterségesen gerjesztett ellentétek forrása, a törvény elfogadásának és hatályba léptetésének célja az volt, hogy a magát nemzeti erőként pozicionáló Porosenko és táborra az egész ukrainai társadalmat megosztó örökséget hagyományozzon az új elnökre, kormányra és parlamentre.

A Porosenkóhoz hasonlóan orosz anyanyelvű Volodimir Zelenszkij vezette új hatalom politikai kényszerpályára kényszerült az államnyelvi törvény miatt. Ha változatlan formájában hagyják és alkalmazni kezdik a törvény rendelkezéseit, akkor szembe kerülnek azoknak a választóknak a jelentős részével, akik szavazatai révén megnyerték a 2019-es elnöki és parlamenti választásokat. Ha azonban hatályon kívül helyezik a jogszabályt, akkor kivívják a magukat az ukrán nemzeti érdekek képviselőjeként beállító, Zelenszkijt és csapatát nemzetellenesnek és oroszpartinak kikiáltó politikai ellenlábasaik támadásait.

5. Ukrajna európai integrációja és a nyelvi kérdés. A Szovjetunó szét hullása után függetlenné vált Ukrajna számára az Európa Tanácshoz való csatlakozás az európai integráció egyik első és nagyon fontos lépése volt. Az ET Parlamenti Közgyűlésének 190. (1995) számú dokumentumában az országnak az Európa Tanácshoz való csatlakozás feltételei között előírta, Ukrajna pedig vállalta az alábbiak teljesítését:

a) a 11.13. és 12.5. pontban: a csatlakozást követő egy éven belül ratifikálja a Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről¹¹ című dokumentumot (a továbbiakban: Keretegyezmény);

b) szintén a 11.13. és 12.5. pontban: az etnikai kisebbségekkel szembeni politikát a Keretegyezmény és az ET 1201. (1993) Ajánlásaival¹² összhangban folytatja;

c) a 12.7. pontban: a csatlakozást követő egy éven belül Kijev aláírja és ratifikálja a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartáját¹³ (a továbbiakban: Karta).¹⁴

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 1997-ben ratifikálta a Keretegyezményt,¹⁵ 2003-ban pedig – hosszú procedúra után (CSERNICKÓ 2013: 266–279) – a Kartát is.¹⁶ A nyelvpolitika tehát meghatározó szerepet játszik az ország európai integrációjában.

¹¹ Framework Convention for the Protection of National Minorities. <https://www.coe.int/en/web/minorities/text-of-the-convention>

¹² Additional protocol on the rights of minorities to the European Convention on Human Rights. Recommendation 1201 (1993). <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?FileID=15235&lang=en>

¹³ European Charter for Regional or Minority Languages. <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/text-of-the-charter>

¹⁴ Opinion 190 (1995). Application by Ukraine for membership of the Council of Europe. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=13929&lang=en>

¹⁵ Закон України „Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин”. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703/97-%D0%B2%D1%80>

¹⁶ Закон України „Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15>

A Velencei Bizottság komoly kritikával illette a 2017-es oktatási törvényt (Opinion 2017) és a 2019-es államnyelvi törvényt egyaránt (Opinion 2019). Az Ukrajnában élő magyar nemzeti kisebbség képviselői is úgy ítélték meg, hogy a fent említett jogszabályi átalakítások jelentős mértékben visszaszorították a magyar kisebbség nyelvi jogait (CSERNICKSKÓ–TÓTH 2018; BRENZOVIĆ et alii 2020).¹⁷ A Keretegyezmény és a Karta ukrainai alkalmazásáról az Európa Tanács monitoringja alapján készített elemzésekből az is kiderül, hogy Kijev már a fent említett nyelvpolitikai fordulat előtt sem teljesítette teljes mértékben a kisebbségi nyelvek védelme terén vállalt nemzetközi kötelezettségeit (CSERNICKSKÓ 2018, 2019b; NAGY 2018, 2019; FIALA-BUTORA 2020). Azonban a kijevi kormányzat és több ukrainai jogtudós azzal érvel, hogy az ukrán nyelvpolitikai irány teljességgel összeegyeztethető Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásaival (MARKOVSKYI et al. 2018; TORONCHUK 2018).

Kijev még úgy is kitart álláspontja mellett, hogy az ukrainai magyar közösség jogainak védelmében Magyarország – mint anyaország – kijelentette: mivel „Ukrajna hátba szúrta Magyarországot oktatási törvényének módosításával, amely súlyosan sérti a magyar kisebbség jogait”,¹⁸ mindaddig blokkolja az Ukrajna és a NATO közötti legmagasabb szintű politikai találkozók megszervezését, amíg a kijevi kormányzat nem változtatja meg a területén élő magyarok jogait csorbító jogszabályokat.¹⁹ Budapest még úgy is vállalta a szembenállást Kijevvel, hogy jól tudta: „Ez fájdalmas lesz Ukrajna számára”.²⁰ Ezzel Kijev Oroszország után újabb szomszédjával került konfliktusba a nyelvi kérdések miatt.

Ukrajna számára a NATO-hoz való közeledés 2014 tavasza óta vált kiemelkedő fontosságúvá: 2014 márciusában Oroszország megszállta az Ukrajna részét képező Krími Autonóm Köztársaság területét, a legkeletibb Doneck és Luhanszk megyékben pedig máig tartó fegyveres konfliktus alakult ki a központi kormány és az Oroszország által támogatott szeparatisták között. Ukrajna olyannyira stratégiai kérdésnek tartja a mielőbbi csatlakozást az Európai Unióhoz és a NATO-hoz,

¹⁷ E témában lásd még: Ukraine’s Law on Education from the point of view of the Hungarian Minority in Transcarpathia. <https://kmksz.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/brossura.pdf>; Education Law of Ukraine: Why is Article 7 Wrong? <https://kmksz.com.ua/wp-content/uploads/2017/11/Why-is-wrong-the-Law-of-Education.pdf>; Four Language Laws of Ukraine: Continuous Limitation of Language Rights (1989–2019). http://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2019/05/HANYK_brossura.pdf; The Continuous Restriction of Language Rights in Ukraine. http://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2020/01/Strasbourg_2020-kicsike-ENG-1.pdf

¹⁸ Ukrajna hátba szúrta Magyarországot oktatási törvényének módosításával. <https://www.kormany.hu/hu/kulgaszdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/ukrajna-hatba-szurta-magyarorszagot-oktatasi-torvenyenek-modositasaval>

¹⁹ Lásd pl.: Hungary continues to block Ukraine-NATO talks despite supporting Kyiv’s NATO bid (November 29, 2019). <https://emerging-europe.com/news/hungary-continues-to-block-ukraine-nato-talks-despite-supporting-kyivs-nato-bid/>; Hungary to block Ukraine’s NATO membership over language law (December 4, 2019). <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-nato-hungary/hungary-to-block-ukraines-nato-membership-over-language-law-idUSKBN1Y823N>

²⁰ This will be painful for Ukraine (September 26, 2017). <https://www.kormany.hu/en/ministry-of-foreign-affairs-and-trade/news/this-will-be-painful-for-ukraine>

hogy egy 2019. február 7-én hozott törvény révén²¹ Ukrajna Alkotmányának²² módosításával a parlament (85. cikk 5. pont), az államelnök (102. cikk 3. bekezdés) és a kormány (116. cikk 1.1 pont) számára is előírta az EU- és a NATO-csatlakozásra törekvést.

A nyelvhasználat szabályozásáról az utóbbi években hozott törvények elfogadásával azonban Ukrajna nem képes és valószínűleg nem is akarja teljesíteni az európai integráció érdekében önként vállalt nemzetközi kötelezettségeit a kisebbségi nyelvek védelme területén. Ez pedig – annak ellenére, hogy ennek elősegítése az alkotmányba foglalt kötelezettsége az államelnöknek, a kormánynak és a parlamentnek is – hátráltathatja az ország európai integrációját, vagyis alkotmányellenes.

6. Nyelv, hatalom és egyenlőtlenség. „A nyelvet, mint a csoportidentitás erőteljes szimbólumát, gyakran említik a csoportok közötti konfliktus okaként. És a történelem során a mai napig a nyelvhasználat korlátozása fontos szerepet játszott az ilyen a konfliktusokban” (DAVIES–DUBINSKY 2018: 161). A 2019-es államnyelvi törvény az ukrán nyelvet – mint államnyelvet – szimbolikus tulajdonságokkal ruházza fel. A törvény preambuluma kifejezi, hogy „az ukrán nyelv annak az ukrán nemzetnek a meghatározó tényezője és identitásának fő jellemzője, amely történelmileg alakult ki és évszázadok óta folyamatosan él a saját etnikai területén, az ország lakosságának nagy többségét alkotja, az állam hivatalos nevét adja, és az ukrán polgári nemzet alapvető alkotóeleme”. Ezzel a jogalkotó primordiális viszonyt alakít ki az ukrán nyelv, az ukrán állam és az ukrán nemzet között, ahol az állam „törvényes” tulajdonosa a többségi nemzet, az állam egységét és szuverenitását pedig veszélyeztetik a területén élő más nyelvűek (ROTÉR–BUSCH 2018: 158). Ez a fajta vélekedés különösen gazdasági válságok és nemzetbiztonsági fenyegetettség idején erősödik fel (KYMLICKA 2015: 12). A 2014 utáni Ukrajna épp a külső veszélyre hivatkozva tesz meg mindent az ukrán nyelv helyzetének megerősítéséért, a kisebbségi nyelvek – köztük a legnagyobb veszélyforrásnak tartott, az „agresszor nyelvének” tekintett orosz – háttérbe szorításáért. A kisebbségek a hatalmi elit által generált diskurzusból így válnak külső hatalmak ügynökeivé és kiszolgálóivá (ÖLLÖS 2004: 31–37).

Az államnyelvi törvény preambuluma – Az állami nyelvpolitika koncepciója című dokumentumra hivatkozva²³ – leszögezi, hogy a törvény célja a nemzeti nyelvi-kulturális és nyelvi-információs tér deformációinak leküzdése, amelyeket a gyarmatosítók és a megszállók évszázados asszimilációs politikája okozott. Ez a politika a mai társadalmi problémákról a történelmi sérelmekre alapozott el-lenségkép felidézésével tereli el a figyelmet, a nyelvpolitikát pedig a történelmi sérelmekért vett revans eszközeként kezeli (KYMLICKA 2015: 21).

²¹ Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#n7>

²² Конституція України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

²³ Концепція державної мовної політики. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010>

WEYDT (2015: 134–136) szerint, ha A és B nyelv beszélői olyan területen élnek együtt, ahol A nyelv hordozói többségi helyzetben vannak, akkor az A csoport jellemzően egy-, a B pedig kétnyelvű. S bár a kettő több, mint az egy, a B nyelv beszélői a legtöbb társadalmi szituációban mégis hátrányba kerülnek az A beszélőivel szemben. Miközben ugyanis az A csoport mindig és mindenütt anyanyelvét használhatja, a B közösség tagjai arra kényszerülnek, hogy éles helyzetekben (például a továbbtanulásról döntő egyetemi felvételin, állásinterjún, érvelés közben stb.) gyakran második és – nagy eséllyel egyben – gyengébb nyelvüket használják. Ebben a társadalmi konstrukcióban „A többségi társadalom minden tagja számára teljesen természetes, hogy saját nyelvén forduljon a tanárhoz az iskolában, hogy ezen intézze ügyeit az adóhivatalban vagy ezen magyarázza el az orvosnak panaszait. Anyanyelvén nézheti a híradót és minden mást is a televízióban, egy politikai gyűlésen ezen a nyelven tehet fel kérdéseket. A kisebbségek tagjai számára a világ számos országában e természetes kommunikációs forma jogi lehetősége mégsem adatik meg” (BARTHA 1999: 201).

WEYDT (2015: 137) szerint a B nyelv beszélői ezt az egyenlőtlenséget hiába próbálják extra erőfeszítések (az A nyelv elsajátításába fektetett idő, energia és pénz) révén felszámolni, ezt a többségiek felől gyakran nem elismerés, hanem az A nyelv gyengébb ismerete miatti kritika és elégedetlenség kíséri, ami újratermeli a diszkriminációt. Az ilyen egyenlőtlen helyzet vagy arra sarkallja a kisebbségeket, hogy megszabaduljanak hátrányuk forrásától, vagyis eredeti nyelvüktől, és asszimilálódnak, vagy ha B nyelv beszélői ragaszkodnak nyelvükhöz, és igazságtalannak és megváltoztathatónak tartják helyzetüket, az konfliktust eredményez (WEYDT 2015: 137).

Az ukrán nyelv beszélői a történelem során a nyelvterület keleti részén (az orosz birodalomban) és nyugati tájain (a Lengyelországhoz vagy az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó végeken) egyaránt a B nyelv beszélőivel azonos helyzetben voltak, és csupán kevésbé változtatott a helyzeten az, hogy a Szovjetunió egy államba szervezte a nyelvterület legnagyobb részét: az ukrán nyelv maradt B nyelv az A nyelvként működő orosz mögött. A Szovjetunió széthullása után függetlenné vált Ukrajna megörökölte az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság területét, és az ukránból sok évszázad után B nyelvből hirtelen A nyelv lett. Ám az állami szuverenitás nem alakította át egyik napról a másikra a *de facto* nyelvi helyzetet. Az újonnan létrejött nemzetállamnak szembe kell néznie azzal, hogy területén az egykori többségi társadalom tagjai most kisebbségi helyzetbe kerültek, és sok millió olyan ember is él az országban, akik úgy szabadultak meg korábban a kisebbségi egyenlőtlenségtől, hogy – orosz anyanyelvűvé válva – a többségi nyelvet beszélő csoporthoz csatlakoztak. A korábbi elnyomott csoport (az ukrán) igazságtalannak tartja a történelem során rákényszerített nyelvi egyenlőtlenséget, és továbbra is azzal szembesül, hogy most már a saját nemzetállamában él ugyan, de az egykori privilegizált közösség tagjai nem hajlandók tudomásul venni, hogy a helyzet megváltozott, s most már az ukránok az A, az oroszok pedig a B közösség. A nyelvi helyzet *de jure* átalakítását csak lassan követi az emberek mindennapi nyelvi gyakorlata. Az ukrán mint A nyelv beszélői azonban azt szeretnék elérni, hogy az országban élő más nyelvűek minél előbb felfogják és elfogadják végre helyzetüket: ők a B csoport, és vagy szabaduljanak meg számukra hátrányt jelentő B nyelvüktől,

vagy tegyenek meg minden tőlük telhetőt annak érdekében, hogy minél jobban el-sajátítsák az A nyelvet, s így próbálják meg csökkenteni a helyzetbe kódolt hátrá-nyukat. S bár az ukrainai sajtó tele van a „hogyan álltam át egyik napról a másikra az orosz nyelv használatáról az ukránra” típusú személyes beszámolókkal,²⁴ pozitív és követendő példaként beállítva az új helyzethez való igazodást, a nagy tömegek nyelvi gyakorlatának átalakítása nem megy ilyen gyorsan és békésen.

MAY (2012: 4) úgy véli, hogy „A nyelv elvesztése nem csak, de talán nem is elsősorban, nyelvi kérdés – sokkal inkább kapcsolódik a hatalomhoz, az előítéle-tekhez, (az egyenlőtlen) versenyhez és sok esetben a nyílt hátrányos megkülönböz-tetéshez és alárendeltséghez”. ROTER és BUSCH (2018: 156) szerint „a kizárólagos nemzetépítés folyamatában [...] a nyelvi kérdések gyakran ürügyként szolgálnak a hatalmi küzdelmek elfedésére, amelyek heves konfliktusokat eredményezhetnek az államon belül vagy az államok között”. Ennek a küzdelemnek lehetünk tanúi Ukrajnában is, ahol a nyelvi helyzet gyors átalakítására irányuló nyelvpolitika egyaránt generált országos belüli és államközi konfliktusokat. Mindaddig, amíg az A és B nyelv beszélői között kialakított hierarchia elfogadott lesz a nemzetközi jogban, mindig lesznek olyanok, akik ezt nem tartják természetesnek és elfogad-hatónak, ezért az ilyen nyelvi helyzetbe ágyazott konfliktusok nem tűnnek el.

7. Mi lehet a megoldás? A nemzetközi jogban kevés a kötelező érvényű pozitív jog a kisebbségek nyelvhasználatára, különösen az anyanyelvi oktatásukra vonatkozóan (DE VARENNES – KUZBORSKA 2019). Amint azonban a fentiekben láttuk, a Velencei Bizottság és a Karta meg a Keretegyezmény monitoring bizott-ságainak értékelése alapján Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásaival nem egyeztethető össze az a nyelvpolitika, amely – a kisebbségek ez irányú igénye ellenére – szűkíti a kisebbségek nyelvi jogait. Ez akkor is így lesz, ha esetleg a nemzetközi testületek szemet hunynak, és nem firtatják ezt a kérdést, és netán a szomszédos államok sem kérik már számon a kisebbségek nyelvi jogait: ettől még Ukrajna ugyanúgy nem fog megfelelni a vállalt kötelezettségeknek (FIALA-BUTORA 2020). Ha azonban így lesz, akkor ez azt jelenti, hogy a nemzetközi szer-vezetek ezzel asszisztálnak a nemzeti kisebbségek nyelvi jogainak visszaszorítá-sához. Ez pedig arra teremthet precedenst, hogy a kisebbségek korábban szerzett, az állampolgárságuk szerinti állam jogrendszerében biztosított jogai bármikor szűkíthetők vagy akár vissza is vonhatók. A homogén nemzetállamot építő álla-mok – az ukrán példán felbátorodva – hasonló lépésekre szánhatják el magukat, s ezzel az újabb konfliktusok elkerülhetetlenné válnak.

Azoknak a nemzetközi szervezeteknek, amelyek kompetenciájához hozzátartozik az emberi jogok és a kisebbségek nyelvi jogainak védelme, sokkal aktívabbnak és határozottabbnak kell lenniük, amikor azt tapasztalják, hogy egy állam nem tesz eleget nemzetközi kötelezettségeinek. Amennyiben a határozott reakciók elmaradnak, az olyan bilaterális konfliktusok kialakulásához vezethet,

²⁴ Például: <https://www.obozrevatel.com/ukr/society/artemij-surin-ya-perehodzhu-na-ukrainsku-movu-chomu-os-mij-dosvid.htm>; <http://iz.com.ua/life/yak-pereyti-na-ukrayinsku-movu-poradi-vid-tih-hto-tse-vzhe-zrobiv>

mint amilyen Ukrajna és Magyarország között kialakult, és olyan akciókhoz szolgálthat ürügyet, mint a Krím megszállása. Ez pedig senkinek sem érdeke.

A két szomszédos európai állam, Ukrajna és Magyarország között a kisebbségek nyelvi jogai kapcsán kialakult konfliktus békés és gyors rendezésére lehetőséget nyújtana, ha a nemzetközi szervezetek (az ET, az EU, a NATO, az ENSZ, az EBESZ) határozottan felszólítanák Ukrainát nemzetközi kötelezettségvállalásai mielőbbi végrehajtására, figyelmeztetve Kijevet arra, hogy az ország integrációja a NATO-hoz és az EU-hoz csak ennek a feltételnek a teljesítése esetén haladhat előre. A nyelvi kérdés rendezése a kelet-ukrajnai konfliktus rendezésének is fontos feltétele. A Doneck és Luhanszk megyék egyes területei különleges önkormányzatáról hozott törvény²⁵ 4. cikke és a 2015. február 12-én a harcok mielőbbi beszüntetése céljából Minszkben (Heidi Tagliavini, az EBESZ képviselője, Leonyid Kucsma, Ukrajna egykori elnöke, Mihail Zurabov orosz nagykövet, valamint a kelet-ukrajnai szakadár köztársaságok képviselői, Alexander Zakharcenko és Igor Plotnitsky által) aláírt jegyzőkönyv²⁶ (a 3. oldalon, a jegyzetben) leszögezi, hogy Ukrainának biztosítania kell a nyelvi önrendelkezés jogát az ezeken a területeken élők számára.

Ha a 2019-ben hatalomra lépett kijevi politikai elit (az elnök, a kormány és a parlament együttműködésében), hivatkozva az integráció elősegítésének alkotmányba foglalt kötelezettségére és a béke megteremtésének szándékára, olyan módosításokat hajt végre a nemzeti jogszabályokban, amelyek megszüntetik az ellentmondást az ország nemzetközi kötelezettségvállalásai és a belső törvények között, és ezzel visszaállítják a kisebbségek nyelvi jogait a 2014 előtti szintre, az minden bizonnyal csökkenteni az ukrajnai nemzeti kisebbségek körében a feszültséget, elsimítja a Budapesttel fennálló konfliktust, és közelebb viszi Ukrainát a békéhez és az európai integrációhoz. Az ilyen nyelvpolitika az orosz nyelvű kisebbség védelmezőjeként fellépő Oroszország vitorlájából is kifoghatja a szelet. Ha a nemzeti elkötelezettségű ukrajnai ellenzék számára valóban fontos a NATO-hoz és az EU-hoz való csatlakozás, illetve a kelet-ukrajnai fegyveres konfliktus lezárása, akkor politikai arculatvesztés nélkül nehezen fordulhatnak szembe a kormányzat ez irányú törekvéseivel. Főként akkor, ha a nyelvpolitikai irányváltás együtt jár egy az ukrán nyelv támogatására indított átfogó állami program meghirdetésével, természetesen az ehhez szükséges költségvetési források biztosításával.

Kulcsszók: nyelvpolitika, államnyelv, nyelvtörvény, kisebbségi jogok, nyelv és hatalom, egyenlőtlenség, Ukrajna.

Hivatkozott irodalom

Alkotmány 1977 = *Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик. Принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Со-*

²⁵ Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18>

²⁶ Комплекс мер по выполнению Минских соглашений. <https://www.osce.org/ru/cio/140221?download=true>

- вета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г.* <http://www.hist.msu.ru/ER/etext/cnst1977.htm#iii> (2020. 04. 09.)
- Assessment 2010 = Assessment and Recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorities on the Draft Law “On Languages in Ukraine” (No. 1015-3). The Hague, 20 December 2010. <https://portal.rada.gov.ua/en/news/page/news/News/News/37052.html> (2020. 04. 09.)
- BARTHA CSILLA 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- BRENZOVICS LÁSZLÓ – ZUBÁNIC LÁSZLÓ – OROSZ ILDIKÓ – TÓTH MIHÁLY – DARCSI KAROLINA – CSERNICKÓ ISTVÁN 2020. *A nyelvi jogok folyamatos szűkítése Ukrajnában.* KMKSZ, Ungvár.
- BRUBAKER, ROGERS 1996. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe.* Cambridge University Press, Cambridge.
- CSERNICKÓ ISTVÁN 2013. *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1876–2010).* Gondolat Kiadó, Budapest.
- CSERNICKÓ ISTVÁN 2016. *Nyelvpolitika a háborús Ukrajnában.* Audoor-Shark, Ungvár.
- CSERNICKÓ ISTVÁN 2017. Language Policy in Ukraine. The Burdens of the Past and the Possibilities of the Future. In: PFENNINGER, SIMONE E. – NAVRACSICS, JUDIT eds., *Future Research Directions for Applied Linguistics.* Multilingual Matters, Bristol. 120–148. <https://doi.org/10.21832/9781783097135-008>
- CSERNICKÓ ISTVÁN 2018. Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásai a kisebbségek nyelvén folyó oktatás területén a Keretegyezmény és a Karta alkalmazásáról készült jelentések tükrében. *Kisebbségi Szemle* 3/4: 27–46.
- CSERNICKÓ ISTVÁN 2019a. Az ukrainai többnyelvűség színe és fonákja. In: FEDINEC CSILLA szerk., „*Kijevi csirke*”. *(Geo)politika a mai Ukrajnában.* MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont – Kalligram, Budapest. 172–236.
- CSERNICKÓ ISTVÁN 2019b. Ukraine’s international obligations in the field of mother-tongue-medium education of minorities. In: ТУРЧИН, ЯРИНА – АСТРАМОВИЧ-ЛЕЙК, ТЕРЕЗА – ГОРБАЧ, ОЛЕКСАНДР ред., *Державна політика щодо захисту прав національних меншин: досвід країн вишеградської групи.* Видавництво Сорока, Львів. 111–120.
- CSERNICKÓ, ISTVÁN – FEDINEC, CSILLA 2016. Four Language Laws of Ukraine. *International Journal on Minority and Group Rights* 23: 560–582. <https://doi.org/10.1163/15718115-02401004>
- CSERNICKÓ ISTVÁN – HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA – KARMACSI ZOLTÁN – MÁRKU ANITA – MÁTÉ RÉKA – TÓTH-OROSZ ENIKÓ 2020. *Tévíút az ukrán nyelvpolitikában. Ukrajna törvénye „Az ukrán mint államnyelv működésének biztosításáról” (elemző áttekintés).* Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont, Beregszász.
- CSERNICKÓ ISTVÁN – TÓTH MIHÁLY 2018. *Az anyanyelvi oktatás joga. Közép-európai hagyományok és Kárpátalja példája.* Audoor-Shark, Ungvár.
- DAVIES, WILLIAM – DUBINSKY, STANLEY 2018. *Language Conflict and Language Rights: Ethnolinguistic Perspectives on Human Conflict.* Cambridge University Press, Cambridge. 161–183. <https://doi.org/10.1017/9781139135382>
- DE VARENNES, FERNAND – KUZBORSKA, ELŻBIETA 2019. Minority Language Rights and Standards. Definitions and Applications at the Supranational Level. In: HOGAN-

- BRUN, GABRIELLE – O’ROURKE, BERNADETTE eds., *The Palgrave Handbook of Minority Languages and Communities*. Palgrave Macmillan, London. 21–72. https://doi.org/10.1057/978-1-137-54066-9_2
- DROZDA, ANDRIJ (ДРОЗДА А.) 2014. Розрубати мовний вузол. Скільки російськомовних українців готові наполягати на російськомовності своїх дітей і внуків? *Портал мовної політики* November 23, 2014. <http://language-policy.info/2014/11/rozrubaty-movnyj-vuzol-skilky-rosijskomovnyh-ukrajintiv-hotovi-napolyahatyna-rosijskomovnosti-svojih-ditej-i-vnukiv/> (2020. 04. 09.)
- FEDINEC CSILLA – CSERNICKÓ ISTVÁN 2017. Language Policy and National Feeling in Context Ukraine’s Euromaidan, 2014–2016. *Central European Papers* V/1: 81–100. <https://doi.org/10.25142/cep.2017.005>
- FIALA-BUTORA, JÁNOS 2020. The Controversy Over Ukraine’s New Law on Education: Conflict Prevention and Minority Rights Protection as Divergent Objectives? *European Yearbook of Minority Issues Online* 17: 233–261. https://doi.org/10.1163/22116117_01701011
- GRIN, FRANÇOIS 2003. *Language Policy Evaluation and the European Charter for Regional or Minority Languages*. Palgrave Macmillan, Basingstoke. <https://doi.org/10.1057/9780230502666>
- KULYK, VOLODYMYR 2014. What is Russian in Ukraine? Popular Beliefs Regarding the Social Roles of the Language. In: RYAZANOVA-CLARCE, LARA ed., *The Russian Language Outside the Nation*. Edinburgh University Press, Edinburgh. 117–140. <https://doi.org/10.3366/edinburgh/9780748668458.003.0005>
- KYMLICKA, WILL 2015. Multiculturalism and Minority Rights. West and East. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* 14/4: 4–25.
- MARKOVSKYI, VOLODYMYR – DEMKIV, ROMAN – SHEVCZENKO, VYACHESLAV 2018. Ukrajna nyelvpolitikájának alakulása az őshonos népek és nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatása területén. *Regio* 26/3: 69–104. <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v26i3.227>
- MASZENKO, LARISZA (МАСЕНКО Л.) 2019. Мовна політика України у 2017–2019 роках. *Українська мова* 71/3: 40–51. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2019.03.040>
- MAY, STEPHEN 2012. *Language and Minority Rights. Ethnicity, Nationalism and the Politics of Language*. (Second edition.) Routledge, New York – London. <https://doi.org/10.4324/9780203832547>
- NAGY NOÉMI 2018. A nemzeti kisebbségek nyelvi jogainak aktuális helyzete az Európa Tanács intézményei tevékenységének tükrében. *Pro Minoritate* Tavasz: 47–70.
- NAGY NOÉMI 2019. Language Rights of Minorities in the Areas of Education, the Administration of Justice and Public Administration: European Developments in 2017. *European Yearbook of Minority Issues* 16: 63–97. https://doi.org/10.1163/22116117_01601004
- Opinion 2011 = Opinion on the Draft Law on Languages in Ukraine. Adopted by the Venice Commission at its 86th Plenary Session (Venice, 25-26 March 2011). [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)008-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)008-e) (2020. 04. 09.)
- Opinion 2017 = Opinion on the Provisions of the Law on Education of 5 September 2017 which Concern the use of the State Language and Minority and other languages in education. Adopted by the Venice Commission at its 113th Plenary Session

- (8-9 December 2017). Strasbourg (Fr), Dec. 2017, 11. 25 p. Opinion no. 902/2017 CDL-AD (2017) 030. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)030-e) (2020. 04. 09.)
- Opinion 2019 = Opinion on the Law on Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language. CDL-AD(2019)032. Opinion No. 960/2019. Strasbourg, 9 December 2019. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)032-e) (2020. 04. 09.)
- OSZNACS, SZERHIJ (ОСНАЧ С.) 2015. Мовна складова гібридної війни. *Портал мовної політики* 2015. 06. 13. <http://language-policy.info/2015/06/serhij-osnach-movna-skladova-hibrydnoji-vijny/> (2020. 04. 09.)
- ÖLLÖS LÁSZLÓ 2004. *Emberi jogok – nemzeti jogok. Emberi és polgári jogok-e a nemzeti kisebbségek jogai?* Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja–Dunaszerdahely.
- PAULSTON, CHRISTINA BRATT – HEIDEMANN, KAI 2006. Language Policies and the Education of Linguistic Minorities. In: RICENTO, THOMAS ed., *An Introduction to Language Policy. Theory and Method*. Blackwell Publishing Ltd., Malden. 292–310.
- PAVLENKO, ANETA 2008. Multilingualism in Post-Soviet Countries. Language Revival, Language Removal, and Sociolinguistic Theory. *The International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 11: 275–314. <https://doi.org/10.1080/13670050802271517>
- RJABCSUK, MIKOLA 2015. *A két Ukrajna*. Örökség Kultúrpolitikai Intézet, Budapest.
- ROTER, PETRA – BUSCH, BRIGITTA 2018. Language Rights in the Work of the Advisory Committee. In: ULASIUK, IRYNA – HADÎRCĂ, LAURENȚIU – ROMANS, WILLIAM eds., *Language Policy and Conflict Prevention*. Brill Nijhoff, Leiden–Boston. 155–181. https://doi.org/10.1163/9789004357754_011
- SAKWA, RICHARD 2015. *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*. I.B. Tauris, London.
- SÁNDOR KLÁRA 2014. *Határtalan nyelv*. SZAK Kiadó, Bicske.
- SEVCSUK, JURIJ – PALAZSIJ, HALINA (ШЕВЧУК Ю., ПАЛАЖІЙ Г.) 2015. Мовна шизофренія – нова, потужна форма русифікації. *Портал мовної політики* 2015. 09. 19. <http://language-policy.info/2015/09/yurij-shevchuk-movna-shyzofreniya-nova-potuzhna-forma-rusyifikatsiji/#more-1780> (2020. 04. 09.)
- SEVCSUK, JURIJ – VLASZJUK, HANNA (ШЕВЧУК Ю., ВЛАСЮК Г.) 2015. Двомовність як хвороба. Професор Колумбійського університету називає українську мовну ситуацію «мовною шизофренією». *Портал мовної політики* 2015. 07. 05. <http://language-policy.info/2015/07/dvomovnist-yak-hvoroba-profesor-kolumbijsskoho-universytetu-nazyvaje-ukrajinsku-movnu-sytuatsiyu-movnoyu-shyzofrenijeyu/> (2020. 04. 09.)
- SHUMLIANSKYI, STANISLAV 2010. Conflicting abstractions: language groups in language politics in Ukraine. *International Journal of the Sociology of Language* 201: 135–161. <https://doi.org/10.1515/IJSL.2010.007>
- TOLLEFSON, JAMES W. 1991. *Planning Lanuage, Planning Inequality. Language Policy in the Community*. Longman, London – New York.
- TOLLEFSON, JAMES W. 2015. Historical-Structural Analysis. In: HULT, FRANCIS M. – JOHNSON, DAVID CASSELS eds., *Research Methods in Language Policy and Planning: a Practical Guide*. Wiley Blackwell, Malden. 140–151.

- TORONCHUK, IVAN – MARKOVSKYI, VOLODYMYR 2018. The Implementation of the Venice Commission recommendations on the provision of the minorities language rights in the Ukrainian legislation. *European Journal of Law and Public Administration* 5/1: 54–69. <https://doi.org/10.18662/eljpa/27>
- TÓTH MIHÁLY – CSERNICSKÓ ISTVÁN 2014. *Tudományos-gyakorlati kommentár Ukrajnának az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvényéhez*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.
- TURI, JOSEPH-G. 1994. Typology of language legislation. In: SKUTNABB-KANGAS, TOVE – PHILLIPSON, ROBERT eds., *Linguistic human rights. Overcoming linguistic discrimination*. Mouton, Berlin. 111–119. <https://doi.org/10.1515/9783110866391.111>
- WEYDT, HARALD 2015. Linguistic borders – language conflicts. Pleading for recognition of their reality. In: ROSENBERG, PETER – JUNGLUTH, KONSTANZE – RHODES, DAGNA ZINKHAHN eds., *Linguistic Construction of Ethnic Borders*. Peter Lang, Frankfurt am Main. 131–145.

Language policy: struggle for power (through the prism of the Ukrainian state language law)

One of the main goals of language policy is considered to be the avoidance or management of language conflicts. In reality, however, language policy is an effective tool for achieving the unequal distribution of social goods and political capital. The Law of Ukraine “On Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language” was adopted on April 25, 2019. In this article we show how language policy can serve as a tool in the struggle for power and in the formation and reproduction of social inequalities through the law seemingly born to protect the Ukrainian language. In the article, we also show that in power struggles, language policy often does not serve to avoid conflicts over language, but on the contrary: it causes internal and external conflicts.

Keywords: language policy, state language, language law, minority rights, language and power, inequality, Ukraine.

BEREGSZÁSZI ANIKÓ

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

CSERNICSKÓ ISTVÁN

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Pannon Egyetem

TÁJÉKOZTATÓ A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁGRÓL

A Magyar Nyelvtudományi Társaságot illető közléseket (tagajánlás, elhalálozás, indítvány, javaslat, könyv- és egyéb adományok bejelentése) *Kiss Jenő elnök* címére (1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A) kell küldeni. – Az évi tagsági díj 4000 Ft, nyugdíjasoknak 2000 Ft, egyetemi és főiskolai hallgatóknak, gyesen, gyeden lévőknek 1000 Ft. Pártolói tagdíj 10 000 Ft. – A Társaságnak szánt pénzeszegek (tagsági díj, kiadványok ára, céltámogatás) a *Magyar Nyelvtudományi Társaság* címére küldhetők (*Bakonyiné Tóth Gabriella* szervező titkár: 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A, III. em. 324. szoba), vagy befizethetők a Társaság **Erste Bank 11991102–02102971 számú csekk számlájára**. A Társaság köszönettel fogadja a személyi jövedelemadó 1%-ára tett felajánlásokat; **adószám: 19007665-1-42.**

Félfogadási idő: kedd (a felolvasó ülések előtt): 14–16.30, csütörtök: 10–12 óráig. Telefon (félfogadási időben): 485-5200/5121 mellék.

A Társaság honlapja: www.mnyt.hu, imélcíme: tarsasag@mnyt.hu.

EGYÉB TUDNIVALÓK

A Magyar Nyelv kiadója a Magyar Nyelvtudományi Társaság. Felelős kiadó: a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. A szerkesztőség címe: 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A, II. em. 241.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága, 1089 Budapest, Orczy tér 1. Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, imélben: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 303-3440. További információ: +36-80-444-444. • Külföldön terjeszti a Batthyány Kultur-Press Kft. (H-1014 Budapest, Dísz tér 3., tel./fax: 201-8891, imél: batthyany@kultur-press.hu). • Éves mutató: Kiss Gabriella. Tördelte Szabó Panna. Készült a START Nonprofit Kft. Nyírségi Nyomda üzemében. Felelős vezető: Balogh Zoltán vezérigazgató. **A folyóirat elektronikus változata olvasható a világhálón: <http://www.c3.hu/~magyarnyelv>. Imélcímünk: mny.szerk@gmail.com.**

Manuscripts and editorial correspondence should be addressed to *Magyar Nyelvtudományi Társaság / Society of Hungarian Linguistics*, Budapest, Múzeum krt. 4/A, H-1088 Hungary. E-mail: mny.szerk@gmail.com. Web: <http://www.c3.hu/~magyarnyelv>. Distributed in Hungary by Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága. Subscriptions accepted by newspaper carriers, and in the Magyar Posta Zrt. office: 1089 Budapest, Orczy tér 1. E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu. Distributed outside Hungary by Batthyány Kultur-Press Kft. (H-1014 Budapest, Dísz tér 3., tel./fax: +36-1-201-8891, e-mail: batthyany@kultur-press.hu).

**Folyóiratunk állandó támogatója
az MTA Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottsága.**

**Folyóiratunknak ezt a számát
támogatta:**

nka

ISSN 0025–0228 (nyomtatott)

HU ISSN 1588–1210 (online)

The Hungarian Language

Journal of the Society of Hungarian Linguistics

Managing Editor

DEZSŐ JUHÁSZ

Editors

TAMÁS FARKAS, RUDOLF SZENTGYÖRGYI

Editorial Board

KÁROLY GERSTNER, LÁSZLÓ HONTI,
ISTVÁN HOFFMANN, FERENC KIEFER, JENŐ KISS,
†ISTVÁN NYOMÁRKAY, PÉTER SIPTÁR

Advisory Board

SUSAN GAL (USA), DANILO GHENO (I), RIHO GRÜNTAL (FIN),
VALENTIN GUSEV (RU), JÁNOS PÉNTEK (RO),
MAREK STACHOWSKI (PL), EBERHARD WINKLER (D)

CONTENTS

BEREGSZÁSZI, ANIKÓ – CSERNICKÓ, ISTVÁN: Language policy: struggle for power (through the prism of the Ukrainian state language law)	257
ZOLTÁN, ANDRÁS: Slavic elements of Byzantine rite in the Hungarian Christian terminology	275
SLÍZ, MARIANN: The influence of the cults of Saint George and Saint Demetrius on Hungarian personal name giving	286
LANTAY, GYULA: An analogical approach to the behaviour of stems of foreign origin with marked consonant clusters at the end in the accusative case in Hungarian	299
Minor contributions. FORGÁCS, TAMÁS: <i>Késsás</i> or <i>Kéffás</i> ? A case of textual corruption going back to the earliest Hungarian Cisiojani	309
Etymologies. NÉMETH, DÁNIEL: Notes on the origin of the name <i>Simon of Keza</i> . – KISS, MARGIT: The hidden life of a word from the language reform: <i>burkony</i> ‘cloak, casing’	316
Spoken Hungarian. PARAPATICS, ANDREA: On the dialect word stock of youngsters in the Balaton region in the light of a survey study	337
The history of linguistics. KOROMPAY, KLÁRA: Géza Bárczi was born 125 years ago	351
Reviews. SOMOGYI, ZOLTÁN: Ágota Fóris – Andrea Bölcskei eds., Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen [Challenges of terminological strategy in the Hungarian language area]. – FURKÓ, PÉTER: Krisztina Laczkó – Szilárd Tátrai eds., Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság [Contextualization and metapragmatic awareness]. – CONSTANTINOVITS, MILÁN ANDRÁS: Judit Bóna – Viktória Horváth eds., Az anyanyelv-elsajátítás folyamata hároméves kor után [The process of language acquisition after the age of three]	362
Society news. KISS, GÁBOR: Vilma Eöry is 70	372
Data from the history of Hungarian. PELCZÉDER, KATALIN: 11th-century place names in the Koppány estate. Part 1	375
Letters to the Editor. Katalin Dudics Lakatos writes	382
Contributors	383